

Merkovity Norbert PhD hallgató,
Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
Politológiai Tanszék

Politika a XXI. században Új civilek – új hálózatok. Új törésvonal?¹

1. Bevezető – a digitális szakadék leválasztása a problémáról

Mára minden kétséget kizáróan a digitális technológiák életünk szerves részeivé váltak. Ez nem csak annak köszönhető, hogy végtelen számú információ vált elérhetővé, vagy bárki, bárhol, bármikor kommunikálhat bárkivel, bárhová és bármeddig, hanem annak is, hogy az információ karnyújtásnyi, vagy inkább „ujjnyomásnyi” távolságba került úgy, hogy mindeközben a felhasználók információhoz való hozzáférése potenciálisan univerzálissá² vált (Barnett, 1997). Persze, mindezeknek megvan a maguk árnyoldala is, ami egyik oldalon információ-túltelítettség (*information overload*) formájában, a másik oldalon pedig az információs technológiáktól való merev elzárkózásban jelentkezik, nem megfelelően azokról, akik pusztán születésüknél fogva a digitális szakadék túloldalára kerültek.

Értelmezve az információs hálózatokhoz nem jutókat, kettős felosztást tudunk alkalmazni. Egyik oldalon vannak azok, akik nem akarnak kapcsolódni. Ők elsősorban az idősebb generáció tagjai, ezért nevezhetjük ezt a fajta digitális szakadékot generációs szakadéknak³ is. Az Eurostat 2006. évi statisztikái szerint az EU 27-ben a 65 év felettek mindössze egy tizede használta rendszeresen az internetet.⁴ A lisszaboni célokat szem előtt

¹ A „Kárpát-medencei Fiatal Politológusok Konferenciája - 50 éves az Európai Unió - Többszintű kormányzás az Európai Unióban” című konferencián elhangzott előadás írott változata (Szeged, 2007. november 30. - december 1.)

² Az univerzális hozzáférés alatt az internetképes mobiltelefonok elterjedését, a mikrohullámú, vezeték nélküli internet, vagyis a Wi-Fi terjedését, illetve az egyéb, nem hagyományos értelemben vett mobiltelefon és nem számítógépes (pl. PDA) eszközök terjedését értem.

³ Természetesen a generációs szakadék már az új technológiák megjelenése előtt is létezett. Az itt taglalt szakadék csak színezi a korábbi ismert állításokat.

⁴ 2006-ban az EU 27 lakosságának 12,6%-a. Forrás: Eurostat, elérhető:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&scre

tartva, miszerint az információs és kommunikációs technológia (IKT) szektort kell erősíteni, az Európai Unió i2010 kezdeményezése keretében „Idősödés jólétben az információs társadalomban” címen az IKT-ra és az öregedésre vonatkozó cselekvési tervet alkotott az Európai Közösségek Bizottsága. E terv szerint három eszközzel kell küzdeni a generációs szakadék ellen:

1. Időskor jólétben munkavégzés mellett, vagyis kereső tevékenység időskorban;
2. Időskor jólétben a közösségben: a cselekvő és alkotó társadalmi tevékenység megőrzése;
3. Időskor jólétben otthon: hosszabb ideig tartó, egészségesebb és jobb életminőség a mindennapok során a technika segítségével, messzemenően független, önellátó és méltóságteljes életvitel mellett.⁵

Várhatóan a három cselekvési program egyike sem valósul meg teljes mértékben, ez magyarázható az időskorú lakosság új technológia iránti idegenkedésével.

A másik oldalon azok állnak, akik – anyagi okok miatt, vagy a fejletlen infrastruktúra miatt – nem tudnak kapcsolódni a digitális technológiákra. A Nemzetközi Távközlési Unió adatai szerint 2005 vége óta több mint kétmilliárd mobiltelefon tulajdonos, és közel egymilliárd internetező él a Földön (bővebben lásd: digital life – ITU Internet Report, 2006). Ezek szerint több mint négy milliárd embernek nincs mobiltelefonja, és több mint ötmilliárd nem jut internethez. Különös színezetet ad ennek a gondolatnak, hogy ez a digitális szakadék ugyanúgy megtalálható például Afrika és Európa között, mint ahogy Európában város és vidék között, vagy egy város két negyede között. Őket nevezhetjük a globális munkásosztálynak, utalva az industrializmus korára, amikor a munkások lassú lépések mentén vívták ki maguknak a jogokat. Hasonló történik ma a globális munkásosztállyal, amelynek az információhoz való jog kivívásában olyan projektek segítenek, mint a világhírű 100 dolláros laptop. Az önmagát 1967-ig visszaeredeztető elképzelés⁶ a szegény gyerekeken kíván segíteni, oly módon, hogy egy olcsó, de felhasználási lehetőségeit tekintve határos számítógépet ad nekik – remélve, hogy hosszú távon ugyan – így sikerül megoldani a digitális szakadék problémáját.

en=detailref&language=en&product=Yearlies_new_population&root=Yearlies_new_population/C/C1/C11/caa15632 (utolsó elérés: 2007. október 28.).

⁵ Idősödés jólétben az információs társadalomban - i2010-kezdeményezés - Az információs és kommunikációs technológiákra és az öregedésre vonatkozó cselekvési terv {SEC(2007)811}. A teljes szöveg elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0332:HU:NOT#top> (utolsó elérés: 2007. október 28.).

⁶ A 100 dolláros laptop hivatalos honlapja elérhető a <http://www.laptop.org/> (utolsó elérés: 2007. november 22.) oldalon.

Azonban mielőtt továbblépnék, meg kell jegyezni, hogy a digitális megosztottság nem csak a klasszikus gazdag–szegény megosztásban létezik. Ugyanúgy jelen van az etnikai kisebbség–többség, nő–férfi, gyári munkás–irodai alkalmazott, stb. között, amely megosztottságok szintén várják a maguk „100 dolláros” megoldását.

2. Új civilek

A bevezetőben említett két felosztás nyomán egyértelmű, hogy ebben a fejezetben azokról a felhasználókról lesz szó, akik anyagi, infrastrukturális (és nem utolsó sorban földrajzi) helyzetüknél fogva tudnak és akarnak kapcsolódni az információs hálózatokhoz. Felvetődhet a kérdés, hogy amennyiben már kapcsolódtak, akkor miért kell velük külön foglalkozni? Erre elsősorban azért van szükség, mert a felhasználási módjukban eltérő jellemzőket találunk, amelyekkel érdemes tovább foglalkozni.

2.1. A kiindulópont

Mielőtt megállapítanánk a különbségeket, a kiindulópontot kell megkeresni. Ez pedig nem lesz más, mint az egyén, vagyis a felhasználó. Elfogadva a narratív pszichológia azon tételét, hogy akár csak a naplórészletnél, ugyanúgy az online világban az individuum nem reprodukálja, hanem rekonstruálja önmagát (lásd: Tókos, 2006: 48–61.), nem állítható a virtuális identitásról az a sokat emlegetett nézet, miszerint a társadalomban megtalálható (elsősorban gazdag–szegény) megosztottságok ugyanúgy reprodukálódnak az információs hálózatokon is (Winner, 1997; Nyíri, 1999). Ennek a gondolatnak az a pszichológiai nézet lehet az alapja, mely szerint az identitás abban a metszéspontban helyezkedik el, ahol az egyén társadalmi reprodukciója és a társadalmi részrendszerek reprodukciója találkozik (Pataki, 1989).⁷ Az új technológiák adta lehetőségeket kihasználva, miszerint a szemtől–szembeni interperszonális kapcsolatokat nehézségeinek részleges megkerülésével lehet ismerkedni, kapcsolatot tartani, egyáltalán kommunikálni, az egyének a valós életből ismert identitásukra alapozva, de más logikával működő személyiséget rekonstruálhatnak maguknak.

⁷ Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Pataki Ferenc ellenzi az identitás fogalmának a pszichológián túlrá történő kiszélesítését. Azonban az új civilek kiindulópontját és megértésük alapját véleményem szerint valahol az identitás és az önreprezentáció mezsgyéjén kell keresni, már csak azért is, hogy túllépjünk azon a kliséen, miszerint a hagyományos társadalomból ismert rétegek ugyanúgy reprodukálódnak az információs hálózatokon. Ez az állítás már csak azért is sántít, mert míg a hagyományos társadalomban a materiális javak, addig az online hálózatokon (a többi között) az információ számít.

Az egyén rekonstruálásban azonban nem köszön vissza egyértelműen a társadalmi helyzet, hiszen, maradva a gazdag–szegény elkülönítésnél, aki kapcsolódik, ugyanahhoz a hálózathoz csatlakozik, mindenki ugyanannak a témának különböző variánsaihoz tud hozzászólni, mindenki ugyanolyan eséllyel csatlakozhat közösségekhez, vagy tud közösséget alapítani. Nico Stehr (2007) szerint az új média gyors elfogadásának és elterjedésének hála érzékelhetjük, hogy ezek hatással vannak a társadalmi hierarchiákra éppúgy, mint az egyenlőtlenségekre és a részvételi lehetőségekre is. Tehát új technológián megjelenő civilek nem a posztindustrialista társadalomból megszerzett helyüket keresik a hálózatokon, hanem saját utat kezdenek el járni.

Az egyének identitásának esszenciáját Sonnevend Júlia (2007: 12.) ragadja meg a Google Earth kapcsán:

„A kezdetekkor a Google Earth-t kizárólag a gazdasági elit egyik prominens képviselője, a Google Inc. hozta létre, és ennyiben a panorámafestészet klasszikusan elitista hagyományába illeszkedett, ám ami jelenleg tapasztalható, már eltér a sok évszázados tradíciótól. Több millióan alakítják álmaik, vágyaik, elképzeléseik szerint a Google Earth terét, mely akár a demokratikus kultúra megvalósulásának egyik mintapéldájaként is említhető. [...] Azok, akik számítógépes karaktereiket beépítik a Google Earth terébe, fényképeket töltenek fel, vagy éppen kedvenc épületeiket jelölik ott be, a legkülönbözőbb világokból érkeznek; a nagyszámú egyéni résztvevő miatt a projekt sohasem válhat egyetlen világnézet hírnökévé”.

Nem válhat egyetlen világnézet hírnökévé egyrészt, mert az állampolgárai a nemzeti eszme és politika táptalaját adó állam határain átnyúlnak, amikor nemzetközi közösségekhez csatlakoznak, mint amilyen például a Google Earth, a Facebook, a Myspace... Másrészt, a választók az eddigiektől eltérő logika szerint szegmentálódnak majd a régi államhatárokon belül. A hálózatok további fejlődését biztosítja, hogy a már említett hagyományos interperszonális kapcsolatok nehézségeit részben megkerülve a szociális igazságosság és a kölcsönös tisztelet minimuma az alap, amire épülnek. Céljuk pedig a hatalmi rendszer megváltoztatása, illetve azoknak a gátaknak az eltávolítása, amelyek megakadályozták eddig, hogy az emberek részt vegyenek az őket érintő ügyek megvitatásában (SCCD, 2001). Az immár rekonstruált individuummal rendelkező, hálózatokba szerveződő, politikai

megnyilvánulásait kifejező állampolgároknak igényeik is lesznek. Ezért kénytelen a politika is észrevenni az új civileket és lehetséges alternatívákat nyújtani nekik.

3. Új hálózatok – az aktív-inaktív hálózatok

Az információs hálózatok segítségével a civilek olyan aktív politikaalkotókká válhatnak, mint amilyen a média. A mód, ahogy a hálózatokhoz nyúlnak determinálja, hogy milyen csoportba kerülnek a felhasználók. Az aktív információs hálózatok használata közvetlenül visszahat a technikai rendszerre, míg az inaktív az alkalmazások és rendszerek befogadói, akik nincsenek közvetlen kölcsönhatásban a rendszerrel, de hozzájárulnak annak evolúciójához. Manuel Castells az internetre nézve ezt a megkülönböztetést a termelő és fogyasztó felhasználók terminológiával választotta szét (Castells, 2002). Szerinte a termelő felhasználók hajtják előre az új fejlesztéseket, a fogyasztók pedig az így nyert eredményeket használják. Némi megkötéssel az aktív–inaktív hálózatok felhasználói leírására is alkalmazni fogom ezt a különbségtételt.

Táblázatba szedve a két felhasználói csoport eltérő viselkedésmódját, a következőt kapjuk:

	aktív/termelők	inaktív/fogyasztók
A mindennapok helye:	Netizenek, információs ismertségi hálózatok (social networks) tagjai;	Az információs hálózatokon kívül élnek közösségi életet;
Az információs hálózatokhoz való viszony:	Az új technológia eszköz és cél;	Az új technológia eszköz;
Mire használják a hálózatokat?	Az ún. web 2.0 (közösségi) internetezés hívei, véleményeket, információkat gyűjtenek és osztanak meg;	Mozgósításra alkalmas kommunikációs csatornaként használják;
Az egyének kapcsolódása a hálózatokon belül:	A szociális igazságosság és a kölcsönös tisztelet minimuma az alap, amire épülnek;	A hagyományos interperszonális kapcsolatok az elsődlegesek;

Szerveződési formáik:	A cracker/hacker kultúra hagyományainak folytatása;	Smart mobs és flash mobs;
Politikai érdekeik:	E–közigazgatás, e–demokrácia, e–ügyintézés...;	Demokrácia;
Céljaik:	Elsősorban az információs hálózatokhoz köthetők a célok (pl.: net neutralitás);	Céljaival általában könnyű szimpatizálni (pl.: környezetvédelem);
Politikai szélsőségeik:	Netokrácia (és szervertámadások);	Adhokrácia;
Szélsőséges megnyilvánulásaik:	Kormányzati–, banki–, média–szerverek megtámadása, zavarása;	Utcai zavargások.

A táblázatból kitűnik, hogy az aktívak netpolgárok, akik ismerik az érdeklődési körükben fellelhető ismertségi hálózatok működési módozatait, nem egy esetben esetleg manipulálni is tudják azokat, addig az inaktívak a hagyományos, úgynevezett. *offline* körökben mozognak otthonosabban, azoknak a manipulálásához értenek inkább. Az ismertségi hálózatok az inaktívak esetében az offline élet kiterjesztése. Emiatt az új technológiát elsősorban mint a célhoz vezető eszközt használják. Az aktívak az eszköz mellett a célt is ugyanitt találják. Értve az eltérő logikát, már részletesen is szét lehet választani a két csoportot.

3.1 Az inaktív hálózatok

Az elnevezésük nem azt a momentumot kívánja megragadni, hogy az inaktív hálózatok cselekvésüket tekintve passzívan kezelik az új technológia adta lehetőségeket. Ellenkezőleg. Hálózataik nagyon is aktívak, viszont, mint azt már jeleztem olyan *offline* hálózatok digitális továbbéléseiben kell őket keresni, mint amilyenek a környezetvédő, emberi jogok védelméért küzdő, globalizáció ellenes szervezetek, esetleg egy ideológiai mentén, mint amilyen a kommunizmus, neofasizmus. Míg az előbbi szervezetek céljaival könnyű

De inisprudentia et iure publico

6

szimpatizálni, és könnyű mögéjük állni, addig az ideológiai hálózatok már–már a földalatti mozgalom jegyeit viselik, annak minden üldöztetésével együtt, ugyanakkor az új technológiának köszönhetően a nagyközönség különösebb erőfeszítés nélkül elérheti őket.

Az inaktív hálózat működése közben a szervezetelméletből ismert adhokrácia⁸ lesz úrrá. Az adhokrácia kifejezést Alvin Toffler (1970) alkotta. Ő a bürokrácia ellentétéjeként használja, vagyis amikor a döntéshozatal – a folyamatosan újrastrukturálódó környezet következtében – a tagok és az egységek közötti állandó egyeztetés nyomán jut deklarálásra. Manapság erre jobb platformot nem is lehetne találni, mint a digitális eszközöket és hálózatokat.

Az adhokrácia nyilvánvaló működését akkor lehet látni, amikor az inaktív hálózatok az utcára vonulnak. Egyben ez ad magyarázatot arra is, hogy egy alapvetően gazdasági fogalomból hogyan lesz politológiai fogalom. Az adhokrácia részletes leírását Howard Rheingold tette meg, és utána nevezi a szakirodalom az ilyen megmozdulásokat *smart mobs*-nak. Rheingold szerint a régi (telefon, média, adatbázis-tárolók) és az új technológia (elsősorban az internet, mobiltelefon) összeolvadásának köszönhetően mára „dumb mobs”-t felváltotta a notebookokkal, gps-ekkel, PDA eszközökkel, 3G alkalmazásokat használó telefonokkal felszerelkezett smart mobs (Rheingold, 2002). Egyszerűbben tudják mozgósítani magukat, emiatt ha a hatalommal való összetűzésről van szó, sokkal könnyebben tudnak mozogni. Szorosan ehhez a fogalomhoz kapcsolódik, csak az esemény hosszúságában más a *flash mobs*⁹, amely rövid idejű, villám akciókat jelent. Közismert példája a Critical Mass elnevezésű kerékpáros felvonulás, ami valójában nem flash mobnak indult. Az első alkalommal 1992-ben, San Franciscóban megrendezett eseményt, a világhálónak köszönhetően, azóta a világ számos pontján megszervezik. Az esemény lényege, hogy a kerékpáros felvonulók, magáért a kerékpározásért tekernek át a városon, a legtöbbször az útvonalat és a célállomást sem határozzák meg. Nem kérnek semmiféle médiatámogatást, miközben kisebb–nagyobb fennakadásokat okoznak a közlekedésben, magukra vonva ezzel a figyelmet.¹⁰

⁸ Az adhokrácia (*adhocracy*) szó az „ad hoc” – rögtönzött, és a „-krácia” – uralomban levők összessége szavakból áll össze.

⁹ A *mob* szó elsődleges jelentése csöcselék. Többes száma a *mobs*. Így a *dumb mobs* buta csöcseléket, a *smart mobs* okos csöcseléket, míg a *flash mobs* – az esemény gyors lefolyására utalva – villám csöcseléket jelent.

¹⁰ Ugyan tipikus példaként szokták emlegetni a Critical Mass kerékpáros felvonulást, annyit azért meg kell jegyezni, annak ellenére, hogy az esemény főszervezői előszeretettel nyilatkoznak flash mob honlapoknak, a Critical Mass nem tipikus flash mob megmozdulás. Már csak azért sem, mert az első, 1992-es esemény idején nem is lehetett volna az új technológiák segítségével megszervezni, mivel még nem voltak úgy elterjedve, mint manapság. Viszont abban, ahogy lebonyolítják az eseményt, nem egy esetben összetűzésbe kerülnek a rendőrséggel és az autósokkal (mivel nem bejelentett megmozdulásról van szó), már igenis flash mob jegyeket

Ezek szerint *flash mob*ról akkor beszélhetünk, ha egy jól behatárolható tömeg a digitális hálózatokon szerveződve, konkrét céllal kivonul az utcára (de legalábbis egy nyilvános helyre), majd a dolga végeztével, ami párnacsatától szőnyegvásárláson át interjúkészítésig bármi lehet, hazamegy. Az adhokrácia a szervezésben nem jellemző, inkább csak a kivitelezés sajátja. A *smart mob* szintén digitális hálózatokon szerveződik. A cél nem feltétlenül egyértelmű, még akkor sem, ha például a demokrácia deficit helyreállítása a célja, mivel könnyen lehetnek olyan „melléktermékei”, mint amilyen a zavargások, gyújtogatások, rongálások, stb. Az érzelem hajtja, semmint a szervezettség. Miután a célját nem lehet egyértelműen meghatározni, így azt sem lehet előre tudni, hogy mikor ér véget, vagy egy nyugvópont után mikor indul újra, vagyis mikor szerveződik újra. Az adhokrácia mind a szervezésben, mind a kivitelezésben fontos jellemzője a tömegnek. A hagyományos demonstráció abban különbözik a smart mobstól, hogy nem az információs hálózatokon szerveződik, könnyen definiálható a célja és nincs ad hoc jellege – már csak azért sem, mert kivitelezése megállapodáson alapul.¹¹

3. 2. Az aktív hálózatok

Az aktívak hálóját azok a *netizenek*¹² alkotják, akik az úgynevezett. ismertségi hálózatokban (*social networks*), a személyes kapcsolatok helyett, online kerülnek interakcióba más emberekkel, ami eleve egy rekonstruált egyént feltételez. Példaként írhatnám a már említett Google Earth-öt, vagy a Wikipediát, azaz azokat a virtuális közösségeket, amelyeket manapság a web 2.0 jelzővel szoktak illetni. A web 2.0–ás alkalmazásokban pedig egy közös elem van, és az a kommunikáció, legyen az hangos vagy írott, képi vagy mozgóképi. Még a digitális technológiák világa előtt a kommunikációról az 1920–as években a chicagói iskola neves kutatója, John Dewey (1927) azt mondta, hogy a kommunikáció következménye az egymástól függő aktivitásoknak, és ezzel vágyat, erőfeszítést, vagy akciót válthat ki. Tegyük hozzá, hogy ha valakik közösen vágyakoznak, vagy cselekednek, akkor elkerülhetetlen a hálózatosodás, majd később a közösség-kialakulás.

viselnek magukon. Ez alól a magyar Critical Mass mind szervezési fázisában, mind lebonyolításában kivételt képez. Az első igazi, már valóban az új technológia segítségével lebonyolított flash mob megmozdulást Bill Wasikhoz, a Harper's Magazine szerkesztőjéhez kötik, aki 2003-ban Manhattanben egy boltba szervezte a megmozdulást, ahol, a tudósítások szerint, ezer ember egyszerre akart „szerelmi szőnyeget” vásárolni.

¹¹ Ilyenek például a szakszervezetek által szervezett demonstrációk.

¹² Más szóval hálózati polgárok.

Az „aktív” elnevezésről szintén meg kell jegyezni, hogy ez alatt nem a hálózatok folyamatos mozgására gondolok. Ebből a szempontból az inaktív hálózatok mozgékonyabbnak mondhatók, mint az aktív hálózatok. Valójában a digitális hálózatokon megnyilvánuló aktív jelenlétük után kapták a nevüket. Fontos ismertetőjegyük, hogy átnyúlnak a nemzetállamok határain, a legtöbb esetben nem számítanak a fizikai jellemzők, mint amilyen például a borszín, sőt az is előfordulhat, hogy a beszélt és/vagy írott nyelvnek sincs olyan szerepe, mint a hagyományos kapcsolatok esetén. Sokkal fontosabb lesz a világnézet, politikai gondolkodás, kulturális háttér, stb., külön kiemelve a technikai hozzáértést, amelyet akkor értünk meg, ha az aktív hálózatokat a castelli termelői kultúra szempontjából vizsgáljuk.

Manuel Castells (2002) szerint a termelői kultúra, innovatív voltából kifolyólag, volt az, amely a kezdetektől meghatározta az információs hálózatok fejlődését. A termelői kultúrát további négy rétegre lehet osztani: (1) A hekker kultúra az, amely a digitális fejlődést nonprofit alapon segíti elő. A nyílt forrás és szabad szoftver mozgalmak kapcsolódnak a nevükhöz, amelyeknek a lényege, hogy egy elkezdett programot minél többen tudják tökéletesíteni, emiatt a szoftver forrását mindenki számára nyíltá, azaz elérhetővé teszik. Az ajándékozás gesztusa tartja életben a hekker kultúrát. (2) A techno–meritokrata kultúra szabályok és szokások mentén kapcsolódó együttműködési hálózatok. Szintén a digitális fejlődésért dolgoznak, azonban a hekkerekkel ellentétben, ez a kultúra profitorientált, emiatt a fejlesztések forrásait nem adják ki senkinek, a saját zárt hálózatukban oldják meg a felmerülő problémákat. „Ez a kultúra hisz abban, hogy a műszaki–tudományos fejlődés eleve jó, az emberiség előrehaladásának a záloga.” (Castells, 2002: 48.). (3) A virtuális közösségformálók azok, akik felhasználják, esetenként evangelizálják az előző két kultúra eredményeit. Társadalmi hálót vonnak a termelői kultúra köré, az együvé tartozás, a közös gondolkodás és a kölcsönhatások révén. Itt találkoznak össze az előző két kultúra tagjai. (4) A vállalkozói kultúra feladata egyrészt a disztribúció a fogyasztói kultúra, vagyis az inaktív hálózatok irányába. Másrészt ennek a kultúrának a profit számít, nem tud mit kezdeni a hekkerek ajándékaival. Emiatt célja a hekker kultúra becsatornázása a techno–meritokrata kultúrába, azaz, a hekkerekből technokraták „gyártani”.

A felsorolás azt érezteti, hogy az aktív hálózatok a virtuális közösségformálók lesznek, de ugyanakkor magukon viselik a többi réteg jegyeit is. Elfogadhatjuk ezt az állítást, de ki kell bővítünk a jelentését. Mivel egy felhasználó többféle hálózatnak is tagja lehet, attól függően, hogy adott helyzetben mi foglalkoztatja. Perri 6 négy tipikus hálózatot különböztet meg.

Azonban mielőtt ezeket felsorolnám és áttekinteném, meg kell jegyezni, hogy ahogy az aktív–inaktív hálózatokat sem, a most következő hálózatokat sem találjuk meg vegytiszta formában.

A következő négy tipikus hálózatot különböztethetjük meg:

1. Az individualista hálózatok, amelyek ritkák, de nyíltak. Működésükre odafigyelnek a felhasználók, egyfajta morális mérceként tekintenek rájuk.
2. A közbeékelte hálózatok gyakoriak, de behatároltak, mivel a hasonló helyzetűeket igyekeznek összekötni.
3. A hierarchikus hálózatok olyan felhasználókat kapcsolnak össze, akik különböző erővel és forrással tudnak részt venni a munkában. Elsősorban feladatorientált hálózatok.
4. Az elszigetelt hálózatok a ritka és az eseti hálózatok keveréke, ahol a közeli kapcsolatok számítanak. Nehezen engednek be új tagokat, illetve szűk az a terület, amelyben közösen cselekednek (Perri 6, 2004).

Mindegyik hálózatnak megvan a maga előnye és hátránya. Az individualista hálózatok a morális mérce okán hasznosak a társadalmi kommunikációban viszont kevés van belőlük. A közbeékeltek a mindenkori mainstreamből kitaláltakat is összefogják, viszont hibájuk, hogy más szemléletűt csak nehezen engednek be. A hierarchikus hálózatok az oktatás területén lehetnek erősek, de mint általában a hierarchikus megoldásoknál, egy-egy információ lassan jut el az egyik csomópontból a másikba. Az izoláltak szerepe megnőhet krízis idején, azonban az a baj, hogy csak esetiek, emiatt korlátozott a vizsgálhatóságuk.

A vizsgálatukat csak nehezíti, hogy nem egyszer a nemzethatárokon túl fejtik ki hatásukat, miközben a hagyományos politika elsősorban nemzetállami határokon belül működik. Annyit azonban tudunk az aktívokról, hogy ők általában az információ birtokosai, vagy ahogy Bard és Söderquist nevezi őket, a *netokrácia*¹³, ami olvasatomban az aktívok szélsőséges megnyilvánulását jelenti. A szerzőpáros elmélete szerint, akié az információ, azé a hatalom, de mivel a netokraták nem tudják monopolizálni helyzetüket, emiatt folyamatosan harcban állnak az információ birtoklásáért. Ebben a harcban természetesen nem csak a felhasználók, hanem az összes többi szereplő is részt vesz. Viszont az egyes emberek tudása nem elég, a hálózatok tudása határozza meg, hogy ki lesz az elit. Ez egyben azt is jelenti, hogy az egyéni cél eléréséhez, egy azonos céllal rendelkező hálózatra van szükség (Bard–Söderquist, 2002). Miután a civileknek ekkora tömegekben, mint az új technológiákon, még nem volt alkalmuk soha hálózatosodni, ezért elvileg a már meglévő régi hálózatok előnyben

¹³ A netokrácia az internet és a demokrácia szavakból képzett mozaikszó

lehetnek. Így a posztindustrialista alapokon működő pártok, vagy gazdasági szervezetek, megelőzhetik őket az információért folyó versenyben. Egyelőre azonban nem ez történik. Az aktív hálózatok jelenlegi politikai szélsőségeik a krekker hagyományból táplálkozó szervertámadásokban merül ki.¹⁴

Pedig a politikának érdeke, hogy tematizálja az aktív hálózatokat, akkor is, ha nem minden tagja tartozik az ő politikai teréhez, mert így tudja biztosítani a saját létét. Ezt pedig a legjobban úgy érheti el, hogy felismeri a hálózatokat és különböző gazdasági, politikai, esetleg kulturális eszközök révén lekötelezi őket. Ez már csak azért is szükséges, mert amikor azt írtam, hogy az aktívak számítanak a techno–meritokrata kultúra legnagyobb kritikusainak, akkor a kritikák célpontjába a politikát és a politikusokat is bele kell értenünk. Ez az, amit a „felhasználók hatalomátvétele” kifejezéssel szoktak illetni, ami annyit jelent, hogy elmúlni látszanak azok az idők, amikor a választók olvasói levelek és telefonok útján tudtak üzeni a politikusoknak két választási kampány között. Az információs hálózatok segítségével mind az inaktív, mind az aktív hálózatok immár képesek azonnali reakciókat küldeni a politikusoknak, de nem csak nekik, a gazdasági szereplőknek, hivataloknak, hírességeknek, stb. szintűgy. Mindez visszafele is igaz, azaz a politikától kezdve, a gazdaságon keresztül, a kultúráig mindenki tagozódhat egy hálózathoz és interakcióba keveredhet a hálózatokkal. Azonban, amíg a felhasználók esetében aktív–inaktív hálózatokat látunk, addig a többi szereplő esetében legtöbbször inaktív hálózatokról, azaz a digitális technikákat csak eszközként használókról beszélhetünk. Ez felvetheti a kérdést, hogy egy jól körülhatárolható és kitapintható tömeg, azaz az aktívak politikai, gazdasági és kulturális képviselő nélkül maradnak? Illetve a közeljövőben esedékes öntudatra ébredésükkel, önálló érdekképviselő követelésével, új törésvonalat rajzolnak–e fel a politikai törésvonalak képzeletbeli térképre?

4. Befejezés – Új törésvonal?

Jogosnak tűnhet a kérdés, ha a digitális hálózatokon két ennyire megkülönböztethető csoportot látunk, amelyből az egyiknek nincs igazi képviselője (aktívak), akkor az online hálózatok terjedésével előbb–utóbb a társadalomban szakadás következhet be. Ez a törésvonal szorosan nem kapcsolódna egyetlen, az industrialista korból ismert klasszikus törésvonalhoz

¹⁴ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a hekkerek voltak az elsők, akik megvalósították az online együtt tervezést és cselekvést. Ilyen szempontból, akár az aktív hálózatok elődjeinek is tekinthetjük. Általában a hibák kijavítása, tehát elsődlegesen jó szándék vezérli őket. Míg a krekker a hekkerek leágazásai, a rombolás az elsődleges céljuk. Azonban írásomban a kettőt egybemosva, hekkernek nevezem.

sem, ugyanakkor túlmutatna a Daniel Bell-féle posztindusztriális forradalom és érték alapú törésvonalon is. Ez a törésvonal már érték-érték alapú lenne, ahol a globális értelemben vett, az információs technológiákhoz jutó, értő és használó aktív hálózatok lennének az egyik oldalon, míg az információs technológiákhoz ugyan hozzájutó, de nem kihasználó és nem is hozzáértő inaktív hálózatok lennének a másik oldalon. A törést a globális és az állami tartalom túl – a többi törésvonalhoz hasonlóan – nem csak a város-vidék elkülönítéssel lehetne megmagyarázni. Hiszen egy városon és egy településen belül is megtalálhatóak azok a rétegek, amelyek helyzetükből adódóan, cél- és eszközként használják az információs technológiákat, illetve akik nem. Mindezek ellenére véleményem szerint az aktív-inaktív hálózatok nem fognak újabb törésvonalat eredményezni. Ennek egyszerűen az az oka, amit már korábban írtam, nem léteznek vegytiszta hálózatok. Ugyanúgy megtalálható például az aktív hálózatokon egy izolált hálózatot beindító környezetvédő inaktív, mint a flash mob résztvevők között egy aktív hálózathoz tartozó felhasználó. Sőt, az első flash mobokat korábban az aktív hálózatokon működő felhasználók találták ki. Ha ennyire egymásba fonódik a két hálózat, akkor hogy várhatnánk, hogy új törésvonal szülessen? Helyette inkább, mint ahogy azt már jeleztem, a kulturális intézményektől, a gazdasági szereplőktől és legfőbbképp a politikától kellene várnunk, hogy megjelenjenek az aktív hálózatokon, amelyek pár pozitív példát leszámítva, még adósak maradtak ennek a szegmensnek a lefedésével. Az eddigiek alapján pedig az látszik megoldásnak, hogy nem szükséges mindkét hálózatra más-más válasz. Inkább egy egységesítő megoldás kellene, amit a technorealizmus jelentene.

4. 1. Technorealizmus

Akár ismertségi körünkből, akár a közéleti személyiségek köréből mindannyian ismerünk olyan embereket, akik büszkén vallják, hogy az információs hálózatokat nem ismerik és nem is akarják megismerni. A legtöbbször nem azért, mert nem engedhetik meg maguknak, hogy ilyet használjanak, nem is azért, mert nem lenne idejük rá, hanem egyszerűen idegenkednek tőlük. Arról is sokat hallunk, hogy mások túlzottan is sokat töltenek az új hálózatokon, vagy a technológia fejlődésével eljön a számítógépiesített kor, amikor billentyűzettel a kezünkben mindent meg tudunk majd oldani. A választ valahol a kettő között kell keresni, amihez vissza kell nyúlnunk a kilencvenes évek végéig, amikor Andrew Shapiro és David Schenk megalkották a technorealizmus kifejezést.

Ahogy Shapiro (1999: xiv.) fogalmaz:

„A technológia nem hasonlítható a halból készült ételekhez, melyeket egyesek szeretnek, mások nem, de nem is hasonlít az abortusz kérdéséhez, amelyet egyesek támogatnak, mások nem. Inkább egy kitörölhetetlen része a kulturális környezetünknek – amelyet igyekeznünk kell megérteni, annak minden homályos komplexitásával, hogy amennyire csak lehet, összhangba hozzuk magunkkal és együttes értékeinkkel.”¹⁵

Azaz, a technorealizmus nem köthető egyetlen, az információs technológiákkal kapcsolatos utópiához vagy disztópiához. Nem is a technológia tagadókat, vagy a technológia szeretőket kívánja megszólítani. Valahol félúton van. Tisztában kell lenni azzal ugyanis, hogy a több technológia nem jelent automatikusan magasan fejlettebb társadalmat (Pintér 2001). Ugyanúgy a kevesebb technológia sem jelenthet visszatérést a számítógépek előtti korba. Már csak azért sem, mivel mára valóban az élet legapróbb, legjelentéktelenebb területeihez is köze van az új technológiának. Azonban az inaktív hálózatok esetében is, de főleg az aktívak esetében igaz, hogy nem léteznek agorák, azok a központi terek, ahol szociális életet lehetne élni (Shapiro 1999). Az 1950-es évek kezdeti tapogatózó fejlődésének köszönhetően lettek internet alapok leginkább egy középkori városképre emlékeztetnek, amelyekben van ugyan a piactér, ahol előbb–utóbb mindenki megfordul, azonban azon túl csak zezugos utakat és az utcára szórt ételmaradékot találunk. Ilyen digitális hálózatokban kell gondolkodniuk azoknak a társadalmi szervezeteknek, amelyek aktív hálózathoz csatlakoznak. Különösen igaz ez a politikára, amelynek a hagyományos tere mellett szubnacionális szinten is otthonosan kell mozognia. Emiatt nem tartható az az álláspont, hogy posztindusztriális módszerekkel kell belépni és tematizálni a hálózatokat. Ehelyett minőségében kell változnia a politikának és a politikusoknak, ami a technorealista politika eljövételét jelenti. Bármily meglepő is legyen, a fenti értelemben vett első technorealista politikus Edmund Burke volt, aki 1774-ben a következőket mondta (1999: 11–12):

„A Parlament nem különböző és ellenséges érdekek követeinek a nagygyűlése, akiknek az érdekeiket fenn kell tartani, mint az ügynöknek vagy ügyvédeknek más ügynökök vagy ügyvédek ellenében. Ellentétben, a parlament egy nemzet tanácskozó gyűlése, egy érdekl, amely mindenki érdeke – ahol, nem a helyi cél, nem a helyi sérelem kell, hogy vezessen, hanem az általános jó, amelyet az

¹⁵ Saját fordítás.

egész érdeke eredményez. Képviselőt választanak csakugyan, de amikor megválasztották, ő nem Bristol képviselője, hanem a Parlament tagja lesz.”¹⁶

Ezek szerint a technorealista politikusoknak túl kell tudniuk lépni az egyéni érdekeken és sérelmeken, helyette a nemzet – vagy ennek a tanulmánynak a fényében – hálózategyesítő szerepet kellene felvállalniuk.

¹⁶ Saját fordítás.

Felhasznált irodalom

- 6, Perri (2004): „Your friendship networks”. In: Network Logic. Who governs in an interconnected world? (eds.: Helen McCarthy et al). Demos, London.
- Bard, Alexander – Söderquist, Jan (2002): Netocracy: the new power elite and life after capitalism. Pearson Education, London.
- Barnett, Steven (1997): New Media, Old Problems: New Technology and the Political Process. In: European Journal of Communication, Vol. 12(2).
- Burke, Edmund (1774): Select Works of Edmund Burke Vol. 4. (1999) (eds.: Payne, Edward John – Canavan, Francis). Liberty Fund, Indianapolis.
- Castells, Manuel (2002): Az Internet-galaxis. Network TwentyOne Kft., Budapest.
- Dewey, John (1927): The public and its problems. Henry Holt, New York.
- ITU Internet Report (2006): digital.life. International Telecommunication Union (ITU), Geneva.
- Nyíri Kristóf (1999): „Információs társadalom és nemzeti kultúra”. Sasvári Szilárd, az Országgyűlés Kulturális és Sajtó Bizottsága elnöke felkérésére készült anyag. Online elérhető: <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/kutatas/nyiri/nk.htm#Sasvari> (utolsó elérés: 2008. március 8.).
- Pataki Ferenc (1989): „Identitás–személyiség–társadalom”. Az identitás kettős tükörben (szerk.: Váriné Szilágyi Ibolya – Niedermüller Péter). TIT, Budapest, 17-38.
- Pintér Róbert (2001): „Információs társadalom: utópia vagy valóság?” In: Közéleti Kommunikáció (szerk.: Buda Béla – Sárközy Erika). Akadémiai Kiadó, Budapest, 124-138.
- Rheingold, Howard (2002): Smart Mobs: The Next Social Revolution. Perseus Books, Cambridge.
- Shapiro, Andrew L. (1999): The Control Revolution. Public Affairs, New York.
- Sonnevend Júlia (2007): „Google Earth mint hiperpanoráma”. In: Élet és Irodalom, LI/36.
- SSCD – Standing Conference for Community Development (2001): Strategic Framework for Community Development. SCCD, Sheffield.
- Stehr, Nico (2007): A modern társadalmak törékenysége. Gondolat, Budapest.
- Toffler, Alvin (1970): Future Shock. Random House, New York.
- Tókos Katalin (2006): „Énbemutató, önjellemzés és identitáspróbák (az interneten) narratív-kommunikatív szemszögből”. In: Új Pedagógiai Szemle, Vol. 2006/9.

Winner, Langdon (1997): „Cyberlibertarian Myths and the Prospects for Community”.
Computers and Society, Vol. 27(3).